

писац Petrus Comestor (12. век) izvršio potпуно паралелисање библиских личности и античких богова и хероја.

Треба се сетити ових чињеница да би се уочило боље колико још мора и може да се учини на пољу на коме је успешно радио и ради Dornseiff, и то пре свега у правцу строгог разликовања између паралела за које се поуздано може тврдити да потичу из истог извора и осталих, многобројних, које се могу сврстати и међу самониклости. Dornseiff-ове, као и остале студије о посредним везама библиске и античке књижевности, засноване на пространој основи нових научних сазнања о историји књижевности старог Оријента несумњиво су показале пуну оправданост радне хипотезе од које, како смо видели, Dornseiff полази, и унеле тиме у науку нове потстреке за изучавање почетака и извора античке хеленске књижевности, митологије итд. Изванредно богат материјал који Dornseiff у својим Интерпретацијама износи говори довољно јасно о томе. Па ипак када се прочитају чланци сакупљени под насловом *Antikes zum alten Orient* (стр. 203—329) често се добива утисак да, више него паралелизам појединих мотива међу собом, за заједничко порекло говори изобилије таквих паралела и сличности. То је несумњиво јак разлог за повезивање њихово. Али се понекад чини како да се писац одвише ослања управо на тај разлог, па не разликује у свом материјалу између оног што се с много разлога може сматрати изданима једне те исте изворне традиције и онога што се не мора тако тумачити. Основна је теза убедљиво одбрањена. Она се уосталом намеће својом логиком сама, нарочито после све бољег и потпунијег упознавања прехеленских култура у области око источног Средоземља и веза између тих култура и старих Хелена. Али у овом многим детаљима још нема довољно поузданих одговора, у првом реду у области изучавања мотива фолклорне и високе књижевности. Dornseiff-ова књига својим обиљем материјала, и, још више, својим у сјајан и духовит облик одевеним примедбама и запажањима, свакако је изванредан допринос даљим испитивањима на овоме пољу, где често још увек недостаје прецизних резултата.

М. Флашар

LATINSKI PRIJEVOD MAŽURANIĆEVE SMRTI SMAIL-AGE ČENGIJIĆA.

Smrt Smail-age Čengijića prevedena je na 11 evropskih jezika i na esperanto (ukupno 42 prijevoda¹⁾). God. 1957 objavio je latinski prijevod toga djela dr. Ivan Baković²⁾. Već sama zamisao da se prevede na latinski jedno od najboljih djela naše književnosti zaslužuje posebnu pažnju, pa je vrijedno da se u ovom časopisu kritički na taj prijevod osvrnemo. Dobar i adekvatan prijevod toga Mažuranićeva djela bio bi nam vrlo koristan zbog stranoga svijeta. Treba posebno istaći težinu tog pothvata, jer vrijednost Mažuranićeva spjeva ne leži toliko u samom sadržaju, koliko u pjesničkom oblikovanju, u ljepoti jezičnog izraza i u sažetom stilu. Sve to prenijeti u latinski jezik i izraditi prijevod, koji ne će biti približna parafraza, nego pravi umjetnički prijevod, da bi čitaocu mogao dočarati ljepotu originala, doista je zamašan posao.

Za Bakovićev prijevod ne bih mogao reći da je u potpunosti postigao taj cilj. Vidi se, da je prevodilac uložio mnogo truda nastojeći, da mu prijevod bude što vjerniji. Ima i uspješih djelova, ali se i suviše osjeća, da je to prijevod. U prvom redu većinom se izgubila ona pregnantnost Mažuranićeva jezičnog izraza, koja je jedna od glavnih odlika njegova djela. Bakovićev je latinski tekst uglavnom jezično pravilan, a u prozodiji nema griješaka osim par sitnijih. Usporedio sam njegov prijevod od riječi do riječi s originalom, pa ovdje iznosim svoje primjedbe redom po stihovima. Na kraju ovog osvrtla navest ću nekoliko citata iz prijevoda, u kojima je proširivanjem teksta izraz originala nekako razvodnjen i time oslabljen.

¹⁾ Isp. Ivan Mažuranić, Matija Mažuranić, Dimitrije Demeter, DJELA, uredio Slavko Ježić, Zagreb 1958, str. 64.

²⁾ Ivan Mažuranić, Mors Smail-Age Čengić (Smrt Smail-Age Čengića) — In sermonem latinum Dr. Ivan Baković vertit, Split 1957, str. 34. Umnoženo ciklostilom Biskupskog Ordinarijata u Splitu.

Baković je za svoj prijevod odabrao heksameter. Kako je taj stih znatno dulji od Mažuranićevih osmeraca i deseteraca, 1134 stiha originala preveo je sa 913 heksametara. Odabравši taj stih, prevodilac se unaprijed odrekao mogućnosti da i u svom prijevodu izrazi izmjenjivanje kraćih i duljih stihova, koje je tipično za Mažuranićev spjev. Dali se *Smrt Smail-age Čengijića* baš morala prevesti u heksametru, to je pitanje, jer taj spjev ima elemenata i epskog i dramskog djela. Mislim, da je upravo duljina heksametra bila na više mjesta uzrokom, što je prevodilac proširivao sažet izraz roiginala.

Primjedbe prijevodu:

Stih 42—3 *Fortis te non potes ipsum*
A forte ulcisci
 M.³ 57—8 osvetit se ne mo³
 Na junaku⁴)

Tu je nespretna upotreba pridjeva *fortis* u značenju imenice. Taj pridjev supstantivira prevodilac na više mjesta; isp. još 197 *sceleratus* za „grešnik“ i 370 *annosus* za „starac“.

47 (M. 63) *serenus* — neadekvatan prijevod za „bez golema jada“.

62 (M. 83) Oblik *quodquod* nije pravilan.

63—4 (M. 85—6) *Ac audi posthaec, heros nunc quomodo fatur,*
Quomodo voce gravi trepidantes increpat ille.

Iza glavnoga glagola *audi*, u zavisnoj upitnoj rečenici, koja je uvedena sa *quomodo*, nije opravdan indikativ.

90 (M. 117) *Se fert nocte, diu permittit membra quieti.*

Diu u značenju „danju, obdan“ spaja se u latinskom s oblikom *noctu*, a nikada sa *nocte*.

94 (M. 121) *Cespitè sub viridi leporem audit scalpere terram*
 Il' rujeva ispod grma zeče

Prevodilac nije razumio, da je „rujeva“ genitiv pridjeva rujev (koji se odnosi na grm ruj), već ga je uzeo za glagol sličan po značenju glagolu „rovati-rujem“ i zato riječima *scalpere terram* iskrivio smisao originala.

98 *Isthoc* — stara, pogrešna grafija mjesto *Istoc*.

100 (M. 128) — *Obtineat* nije dobar prijevod za „A ne stiže“ (=postiže), jer *obtinere* nema u latinskom značenje „postići“ (kao u francuskom *obtenir* ili u talijanskom *ottenere*), nego „sačuvati, zadržati“.

108 i passim *Novica* — Tko ne poznaje original, čitat će „Novika“.

121 i 128 *non velle* mjesto *nolle*.

166 Nezgodna je cezura između prijedloga i imenice (*pro // cruce*).

203 *Vero* je spondej, a ne trohej.

225 *Hic transire diem validum consederat agmen*

M. 288—9 Hrabra četa dan danovat
 Na Morači hladnoj sjela

³) M. = Mažuranićevi stihovi.

⁴) Original citiram po izdanju Antuna Barca, Zagreb 1952, Matica Hrvatska.

Izrazom *transire conederat* htio je prevodilac doslovno prevesti „sjela danovat“, ali on nije u skladu s duhom latinskog jezika.

- 234—5 *Arietis hic quartam partem oblatam a grege miti*
In nuceo parvoque veru conversat ad ignem
 M. 300—2 a tko darak
 Stada krotka, četvrticu ovna
 Na ljeskovu veseo vrti ražnju

Latinski je prijevod nespretna, jer ma koliko krotko bilo stado, ipak ne će nuditi ovna za pečenku. Nadalje, „ljeskov“ je *colurnus*, a ne *nuceus* (= orahov).

- 241 *sonoro* mjesto *sonore*.
 242—3 *Ecce gregem proprium visurum cernis euntem*
Nunc alium mitem pastorem
 M. 312—3 Kad al' eto inoga pastijera,
 Gdjeno krotak k svome stadu grede.

U tom prijevodu nezgrapna je izraz *visurum cernis euntem*.

- 251—2 *albo ex mundo*
 M. 324 iz bijela svijeta

Tu doslovan prijevod nije dobar, jer *albus* u latinskom nije epitheton ornans za *mundus*.

- 270 *ducere vitam* — netočno mjesto *agere vitam*.
 275 *Donec terrificis reboant mugitibus agri*
 M. 352 Dok po dragah bujna stada muču

Dodani atribut *terrificis* nije opravdan, jer *mugitus* bujnih stada nisu nipošto *terrifici*.

- 310 *nec laesi cinxerit ulcus*
 M. 392 Ili' ranjenu ne zavio ranu

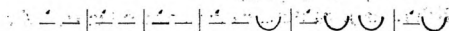
Takav prijevod nije ni sasvim točan ni adekvatan.

- 311 *isthaec* — pogrešna grafija mjesto *istaec*.
 325 *iuvenilum* — krivo mjesto *iuvenilium*.
 335—6 *cum* *valet* — Budući da je to *cum* uzročna, a ne vremenska
 uza nj treba da bude konjunktiv.
 374 *nequamquam* mjesto *nequaquam*.
 385 i 387 *catenae* — netočan prijevod za „falake“.
 388 *Ipsipsus* — oblik jedva potvrđen u latinskom jeziku.
 409 *Aurea talenta* — M. 509 žuta zlata.

Talentum, koji označuje određenu težinu, odnosno određen iznos novca, nije ovdje na mjestu kao opća oznaka za „zlato“.

- 421 *decreta superna* — To je netočan prijevod za „prijeka zgoda“
 (M. 526), t. j. nemio događaj.
 424 *Non agnum mitem, sed vero lupum icit atrocem*.

Taj je heksametar pogrešan, jer mu je metrička shema:

- Vjerojatno je prevodilac uzeo *vero* kao trohej.
- 428 *rorabatur* — Čemu imperfekt, kad je kod Mažuranića (534) aorist „poli“ (mrka krvca).
- 477 *adorturi* — Mislim, da taj oblik nije potvrđen u latinskom.
- 495 *Postremum cornu* — M. 614—5 stražnja trublja. Čemu pretvarati trublju u rog?
- 500 i 568 — U glagolu *rugire* prvi je slog kratak, a ne dug.
- 512, 514, 516, 518 i 519 — Riječ *talentum*, pogotovu bez ikakva atributa, nije dobar prijevod za „zlato“.
- 526, 539 i 610 *caro perusta* — Budući da *perustus* znači „potpuno izgoren“, *caro perusta* nije prikladan prijevod za pojam „pečenje“, kojem u latinskom odgovara izraz *caro assa*.
- 528 *maecha* mjesto *moecha* (od grč. μοιγή).
- 554 *candidus ales* — Takav prijevod ne pokazuje dovoljno jasno, da se radi upravo o labudu.
- 558 *larvis ineptis* preslab izraz za „strašnijem slikam“.
- 559 *rugituque* ima prozodijsku vrijednost ◡ — — ◡, a ne — — — ◡.
- 565 *quis* — nejasan prijevod za „čijem“ (=čim).
- 569 *lyciscas* mjesto *lyciscos* (*lyciscus* prema grčkom λυκίσκος, ne *lycisca*).
- 573—5 *Auxilio auscultas: dicas mihi, suavis amice, Somnia suntne isti fletus? et somnia suntne Hi strepitus?*

U takvoj stilizaciji iza *dicas* slijedi zavisno pitanje, u kojem mora biti konjunktiv. Tu nema mjesta upitniku. Nadalje, *auscultas* znači „slušaš“, a ne „čuješ“.

- 585 *Sidit* nije dobar prijevod za „čuči“ (M. 722).
- 595 *Prior* nije ovdje opravdan, jer se ne radi o dvojici, nego o više njih.
- 599 *Stygioque furore* netočan je prijevod za „žeženijem bijesom“, kojim je označena rakija.
- 613 *coenam* mjesto *cenam*.
- 614 (*paleam*) *perustam* mjesto *adustam*. Vidi napomenu uz stih 526.
- 699 *Quo gressu facili procedit, respice, frater*
Indikativ *procedit* treba zamijeniti konjunktivom *procedat*, jer se nalazi u zavisnom pitanju.
- 755 *evellitque de cardine chordas* — netočan prijevod za „gusle skide“. *Evellere* znači „istrgnuti, iščupati“.
- 773 *arietem refertum* — *Refertus* nije adekvatan prijevod za „debeo“.
- 786 *murmur, qui* — *Qui* treba zamijeniti sa *quod*, jer je *murmur* srednjega roda.
- 843 *Deinde faces statio saevas iaculata secunda est.*
M. 1049 Dio drugi tada grunu.
Mislim, da je za puščana zrna nezgodna riječ *faces*.

Primjeri proširivanja izvornog teksta

- 71—72 *Revera mures rodunt, sed corpore terram
Detorquent:*
M. 94 Mišad grize, ali po tlih gmiže.
- 73 *Ad furcam! laqueoque senem suspendite duro*
M. 96 Penjite ga na vješala tanka.
- 83—4 *et ipso auram reddente manumque movente
Occubuit ferme Durak crudelibus umbris.*
M. 109—10 Dokle dahnu, rukom mahnu,
Starac Durak skoro izdahnu.
- 86 *Fata senex subiit, tenuere silentia cuncti.*
M. 114 Durak huknu, sve zamuknu.
- 120 *Ecce tenax cidari sine cara Turca vagatur*
M. 149 Bez saruka eto Turčin ide
- 160 *Exiguum numero, sed pugnus vivida virtus*
M. 196 Malena je, ali hrabra
- 170—1 *Ac Echo resonans.....*
Ex latebris tunc non referebat ad aethera voces
M. 212 Tu ne jeknu jeka kršna
- 211—2 *nec murmure montes
Ignivomae replent ballistae.....*
M. 268 Niti grme smrtne cijevi
- 260 *Haec et avis vestrīs vitales tradidit auras*
M. 336 Djedi vaši rodiše se tudijer
- 313 *clara dies dum luce coruscat*
M. 395 dok imade dana
- 364 *et brachia nix velut alba*
M. 458 i bijele ruke
- 380 *Cum te dira fames non servat sub ditone*
M. 479 Kad u tebi glada neima
- 404 *Care Deus, vulgus sceleris qua labe notatur?*
M. 504 Mili bože, što je raja kriva?
- 456 *Qui per molle lutum necnon per pulverem opacum*
M. 564 I po prahu i po kalu
- 500—2 *Aga furore ardens velut horrida bellua rugit:
„Eia age, vulgus, opus tibi sit conferre tributum,
Aut graviora tuum tergum mox flagra secabunt“.*
M. 619—21 Bijesan aga, neman ružna,
„Harač, rajo, harač!“ riče,
„Harač, harač, il' još gore biče!“
- 545 *Sicut acu pictum caelum est rutilantibus astris*
M. 674 Nebesa se osuše zvijezdama
- 624 *Illorum rapuit fervens insania mentem*
M. 770 Ne more im srce dočekati
- 705 *Et cupit hospitii comis contingere portam*
M. 876 Pak bi rad već na noćište doći.

Iz navedenih primjera jasno se vidi, da je prevodilac na podosta mjestu, vjerojatno zbog metra, proširivao tekst originala više nego je, po mojem sudu, dopušteno u prijevodu, makar bio u stihovima. Potrebno je, da on još radi na svome prijevodu Mažuranićeva spjeva. Najprije treba ispraviti očite griješke, a zatim ukloniti što više dodataka. Nadam se, da će u eventualnom drugom izdanju taj prijevod biti bliži originalu, a time i mnogo vredniji.

V. Gortan, Zagreb.

HORST KUSCH, *Einführung in das lateinische Mittelalter*, Band I: Dichtung, Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1957, XL—683.

Kusch под овим насловом даје обиман избор из песничких текстова латинске књижевности средњовековне с упоредним прозним немачким преводом. Текстови потичу из девет векова који почињу шестим а завршавају се четрнаестим. Коментар и гласар уз стихове наћи ће место у другој тому, а њему ће следити, према обећању Kuscha, још два: избор текстова из латинске средњовековне прозе и коментар уз тај избор.

Kusch посматра средњовековну књижевност на латинском језику као нераздјелivu целину која се не може оставити посебном и изолованом проучавању појединих филологија, те уноси у свој избор текстове из Ирске, Енглеске, Француске, Шпаније, Италије и Немачке. Оваквим начином посматрања он прихвата онај став који с великим успехом заступа у својим радовима у последње време E. R. Curtius. Овај је стручњак је 1948-е објавио прво издање своје књиге с насловом *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter* (2. изд. 1954). — Тим делом Curtius жели да докаже тезу коју најоштрије формулише у самојеве уводу његову: упоредно или не, изучавање европске књижевности, уколико се не заснива на познавању средњовековне књижевности и њених коренова у античкој паганској и хришћанској књижевности, нема никаква смисла, докон је и безвредан посао, све естетизирање и изучавање историје идеја и сл. у модерној науци омиљени начини изучавања књижевности не воде ничем, јер по правилу не узимају довољно у обзир постојање једне јединствене и непрекинуте традиције у којој од антике све до модерних времена играју стално изванредно значајну улогу одређени облици (Formkonstanten), чврсте схеме и традиционална, богато развијена топика и метафорика. Своје овако оштро формулисано схватање E. R. Curtius је убедљиво подупро низом примера. Већина поглавља његове књиге уствари су већ раније објављене посебне студије. Метод који тежи за што већом прецизношћу при изучавању књижевних појава добро је познат класичном филологу. Ту и јесте, како и сам писац истиче, метод класичке филологије коме неопилолози често замерају целидлачко бележење и залажење у појединости, микрофилију која губи из вида целину. Curtius је сјајно показао да таква врста рада и стварање посебних студија и збирки разложно класифицираног, обрађеног и протумаченог материјала води синтезама трајне вредности које могу дати поуздана обавештења и о развитку књижевног облика и о условљености садржаја традицијом с једне и друштвеном стварношћу с друге стране. Његове студије о појединим „сталним облицима“ (Formkonstanten) у европској књижевности показују како се на променама једне такве формалне црте, једног наслеђеног украса, могу изванредно поуздано пратити промене у расположењима и ставу једне друштвене и културне средине, под условом да је сакупљен и обрађен материјал довољно богат. Да поменемо само један пример из области епске технике: призивање Муса. Ова invocatio се већ у Хомера јавља као део епске технике и сведочи о старини епске традиције. Кула Муса у најстарије доба до кога нас материјал којим располажемо води нас показује нарочите снаге на терену, где се релативно ретко јавља. Томе одговара и став песника Илијаде према њима. Оне у његову делу немају ове активне улоге што је имају остала божанства. А у потоњих песника античких призивање Муса је само технички елеменат. Када је хришћанство у првим вековима наше ере почело продрати у више слојеве друштвене, тада су и хришћански писци увидели потребу стварања једне хришћанске књижевности која би се у књижевно-техничком погледу могла мерити с паганском. То је у области епике на западу значило да треба створити пандан Вергилију. Из таквих побуда